

דבר העורר

בית הכנסת ישראל הצעיר
6:45 בבוקר

בית הכנסת רינת אשר
7:30 בבוקר

ניגש

טרם לעובדה המעניינת שבאמתחתנו, לא נימנע מלשתף אתכם בחוויה מעניינת ואף מרגשת שחלפה על הרב יצחק מרנשטיין שליט"א, מגיד שיעור נכבד, מרבני בית המדרש מאורות הדף היומי.

הרב יצחק מרנשטיין מיטיב לנסח את דבריו בקצרה: "בשבת קודש פרשת נשא, התרחשה בכפר גנים הפסקת חשמל בשלש לפנות בוקר, בליל שבת קודש, ובבוקר החשמל שב לזרום.

מקרה מעין זה גורר אחריו מספר שאלות הלכתיות סבוכות, אחת מהן העסיקה רבות את בני המקום - אם הסיר שוותר קר על הפלטה החשמלית וחומם שוב בבוקר, הרי הוא כמי שהוחזר אל האש, או שהה עליה... בקיצור, כל מה שלמדנו בגמרא, ושינינו במאורות ההלכה ביתר שאת, על הלכות שהייה וחזרה, בא לידי ביטוי מוחשי, כאשר משתתפי השיעור בדף היומי, שותפים ערים למשא ומתן התורני שנוהל על ידי רבני המקום, מתוך ידיעותיהם שרכשו במהלך לימוד הדף היומי."

אין ספק, כי לימוד הגמרא בשילוב עם "מאורות ההלכה", שתי הלכות בכל יום, חורטים את רישומם בלב הלומדים, ומצביעים בפניהם על נקודות והדגשים הלכתיים שיש לתת עליהם את הדעת.

דף עד/א ובנפה וכבר לא יברור

מלאכת בורר

סוגייתנו עוסקת במלאכת "בורר", ולפיכך ראינו לנכון להתמקד בשתי דוגמאות מחיי היום יום, הממחישות את הנלמד בסוגייתנו. תחילה נקדים מונחים בסיסיים במלאכת "בורר", כפי שמעלים הראשונים מגמרתנו.

אדם אינו רשאי לברור בשבת תערובת של שני מינים, להבדיל מין אחד מזולתו, אלא אם כן במעשה הברירה מתקיימים שלשת התנאים דלהלן: **א.** מעשה הברירה נעשה בידיים ולא בכלי. **ב.** הוא נוטל את המין שבו הוא חפץ מתוך המין שבו אינו חפץ, ולא להיפך. **ג.** הברירה נעשית סמוך לזמן שבו הוא זקוק להשתמש במין שנברר, ולא זמן רב לפני כן. בהתקיים שלשת תנאים אלו, מעשה הברירה אינו נחשב כמלאכה, שהרי מהות המלאכה היא לתקן את התערובת, ובאופן זה אין לפנינו צורת מלאכה (עיי' "משנה ברורה" פתיחה לסי' ש"יט).

במאמר זה נתמקד בתנאי הראשון, שיש לברור בכלי ולא בידיים.

יש להבהיר, כי קיימות שלש דרגות של שימוש בכלי לצורך ברירה.

א. ברירה בכלי המיועד לכך, כגון, נפה. - אסור מן התורה.

ב. ברירה בכלי שאינו מיוחד לצורך ברירה זו - מותר מן התורה, אך אסור מדרבנן.

ג. שימוש בכלי שאינו מסייע במאום לתהליך הברירה, כגון, ברירת אורז באמצעות כפית, שהרי ניתן לברור גם באמצעות הידיים, מותר. כמובן, כי יש לוודא שכל שלשת התנאים התמלאו, אך במקרה דנן, התנאי שהברירה לא תתבצע בכלי - מתקיים.

הבה נדון בשני מקרים מעשיים.

הטיית סיר המרק כדי למנוע מירקות להכנס לצלחת: יהודי מוריד מן הפלטה סיר ובו מרק חם, ואחד הסועדים מבקש לאכול מרק בלבד, ללא ירקות וללא קציצות. הפעולה המתבקשת היא, הטיית הסיר על צידו, תוך כדי פתיחה קלה של המכסה, כך יזלגו החוצה מים בלבד. המותר הדבר?

מעשה זה הולם את הדרגה השנייה - שימוש בכלי שאינו מיוחד לכך, אך הוא מסייע לפעולת הברירה ואסור מדרבנן. יש אומרים, שמכיון שפעולה זו ניתנת לביצוע גם בידיים, על ידי הטיית הסיר והנחת כפות הידיים על שולי הסיר, הרי שאין להתייחס אל המכסה כאל כלי המסייע למעשה הברירה, אלא כאל חלופה זהה לידי. אולם, דעת גדולי הפוסקים לאסור את הדבר, שכן, קוטרו של המכסה מותאם היטב לקוטר הסיר, ועל ידו ניתן למנוע יותר זליגת גופים עם המים (ראה "אורחות שבת" פי"ג סעי' ע"ה).

שימוש בתיון: נידון נוסף קיים לגבי הכלים הקטנים, המצויידים במשפך קטן שמסננת

לעילוי נשמת

יחיאל שיפמאן ז"ל

הר"ר שלום מרדכי ז"ל

נלב"ע ג' תמוז תשמ"ח

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י נכדו ידידנו הר"ר יעקב ישראל שיפמאן ומשפ' שיחי פלטבוש

לעילוי נשמת

שפרינצה לאה פרוכטר ע"ה

מרת ב"ר אשר אנשיל ז"ל

נלב"ע ד' תמוז תשמ"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחה ע"י ידידנו הר"ר מנחם מנדל פרוכטר ומשפ' שיחו - בלגיה והר"ר אליעזר פרוכטר ומשפ' שיחו-הרצליה

לעילוי נשמת

מרת תקוה לוטה פלס ע"ה

מרת ב"ר שמואל ז"ל

נלב"ע ד' תמוז תשס"ג

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחה ע"י המשפחה שיחו

לעילוי נשמת

נשמת אדם

לעילוי נשמת

מורנו הגה"ח רבי **שמואל צבי קובלסקי ז"ל**

בן הר"ר בנימין ז"ל נלב"ע כ"ג סיון תשנ"ג

ת.נ.צ.ב.ה.

נר ה'

בראשו - תיזון - בהם מכינים את תמצית התה, ומהם שופכים את תמצית התה אל כוס החמין. גם כאן נעשית פעולת ברירה, כאשר פתיתי התה ותמצית התה מעורבים זה בזה, הרי המסננת מפרידה אותם.

מעשה זה כבר הולם את הדרגה הראשונה - שימוש בכלי המיועד לברירה זו, ואסור מן התורה! האמנם?

ובכן, יש פוסקים האוסרים את השימוש ב"תיזון", כאשר המים והעלים מעורבים, שהרי בכך בוררים את העלים באמצעות המסננת ("שביתת השבת" בורר ס"ק מ"ט - נ"ב). אולם, ה"חזון איש" צ"ל צידד להתיר, וכך אף נהגו בביתו ("טעמא דקרא" - הנהגות מהחזו"א), בנמקו: "כיון שאין כאן שימוש בכבר ממש, אף שיש כעין רשת לעכב העלים, יש לומר דלא הוה רק כדן ברירה ביד" ("חזון איש" סי' נ"ג ד"ה "מן האמור"). את דבריו של ה"חזון איש" הסבירו תלמידי חכמים, שכלי ברירה שכל יעודו הוא לברירה לצורך שימוש מייד, אינו אסור בשימוש, מפני שאינו צורת מלאכת בורר [וכן, שאין עיקרו של התיון המסננת שלו, אלא היא טפילה לו, עיי' "אורחות שבת" פ"ג הערה ע"ט והערה פ"ב]. ראוי לציין, כי הגאון רבי שמואל אויערבאך שליט"א כתב, כי מאחר שהמדובר בספק דאורייתא, יש להחמיר בדבר ("אורחות שבת" שם הערה פ"ה).

דף עד/ב מאן דעבד חלתא

שימוש בחיתולים חד פעמיים בשבת

סוגיית השימוש בטיטולים בשבת, נידונה בספרי חכמי זמנינו, כאשר הנידון מתמקד בשאלה, אם הצמדת הטיטול כרוכה באיסור "תופר". מי מבין הקוראים שלא שמע על כך, או מי ששמע על כך ואינו יודע מדוע, מוזמן לקרוא את המאמר הבא.

מלאכת "תופר" היא אחת מלי"ט מלאכות שאסור לעשותן בשבת.

"תופר" מה הוא? כאשר נתבקש להגדיר "תופר" מה הוא, נען ונאמר, כי איחוד שני בדים באמצעות תפירה, הוא "תופר". אמרנו 'איחוד שני בדים באמצעות תפירה', ומה בדבר איחוד שני בדים שלא באמצעות תפירה, נניח, דבק; ומה בדבר איחוד שני עצמים שאינם בדים, למשל, הדבקת שני עצמים?

ובכן, הרמב"ם (הל' שבת פ"י הל' י"א) וה"שולחן ערוך" (או"ח סי' ש"מ סעי' י"ד) כותבים: "המדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיוצא בו הרי זה תולדת תופר וחייב". מפרשים רבים טרחו לאתר את מקורו של הרמב"ם לחידוש זה, וה"ביאור הלכה" (שם, ד"ה "הרי זה") כותב בשורה קטנה, כי מקור פסקו של הרמב"ם בגמרתנו.

בגמרתנו מבואר, כי אדם הנוטל כוורת עשויה מקנים הארוגים יחד, ומכופף את ראשי הקנים ומחברם זה לזה כדי ליצור שפה סביב הכוורת, עובר על איסור "תופר". הרי לנו, כי גם בעצמים שאינם בד, שייך איסור "תופר". עם זאת, שנים רבות לפני כן הגדיר בעל ה"גינת ורדים" (שו"ת או"ח כלל ג סי' י"ח - י"ט) והדגיש, כי לא כל הדבקה ולא כל איחוד שני עצמים נחשב "תופר". אך ורק איחוד עצמים כדרך בני אדם, שכן נוהגים לעשות, נחשב "תופר".

לאחר שרכשנו הבנה בסיסית בהגדרת מלאכת "תופר", הבה נתמקד בנידוננו, שימוש בטיטולים בשבת קודש, מן ההיבט התפירתי, לאמר, האם הדבקת לשונית הטיטול כדי לאחד בין שני חלקי הטיטול, אינה "תופר".

תחילה יש להבהיר כי איננו דנים כי אם בטיטולים שהלשונית המוצמדת לטיטול היא מדבקה הנדבקה אל הטיטול ומתאחדת איתו, או אז עלינו לדון, אם אין בכך משום תופר. ברם, טיטולים עם "סקוטש", בהם אין לשונית הדבקה, אלא לשונית ניילון, ממנה בולטים נקודות פלסטיק זעירות, הנאחזות ברצועת סיבים שעל הטיטול, אין כל חשש ואיסור, שהרי הלשונית אינה נדבקה ואינה מתאחדת עם הטיטול, אלא נתפסת בו.

הטיטולים בעלי לשונית ההדבקה, נחלקים גם הם לשני סוגים. בעבר, ברוב סוגי הטיטולים לשונית ההדבקה יועדה להדבקה על גוף הטיטול, ולאחר שהיא הודבקה, כמעט בלתי אפשרי להסירה מבלי לקרוע את הטיטול, הוי אומר, לפנינו הדבקה קבועה שאינה ניתנת לשינוי. כיום, רוב סוגי הטיטולים מצויידים ברצועת ניילון, עליה מדביקים את לשונית ההדבקה, וניתן לפתוח ולסגור את הטיטול מספר פעמים.

לגבי סוג הטיטולים הראשון, בו ההדבקה קבועה ואינה ניתנת לשינוי, לכאורה, הרי זו תפירה גמורה. ברם, הדבר תלוי במחלוקת ראשונים (ראה בהרחבה בספר "אורחות שבת" פרק י"א סעי' ל"ג בהערה), אם התופר תפירה המיועדת אם לזמן קצר בלבד, חייב, ובנידון דידן, הטיטול הרי מיועד להסרה. ה"שולחן ערוך" (או"ח סי' ש"מ סעי' ז) פסק כדעה המחמירה, ואילו בדעת הרמ"א דנו הפוסקים כיצד הכריע במחלוקת זו (ראה "אורחות שבת" שם).

לגבי סוגי הטיטולים השני, בעלי לשונית הדבקה הנדבקה על רצועת ניילון, לדעת רוב הפוסקים אין כל מניעה להשתמש בהם, שהרי הם ככפתור, גם הכפתור מאחד בין שני חלקים של בגד, אך מאחר שהוא מיועד לפתיחה ולסגירה, אין מתייחסים אל איחוד שני החלקים כאל תפירה. עם זאת, יש מן הפוסקים המחמירים גם בסוג טיטולים אלו, מפני שצורת הדבקת הלשונית דומה לתפירה (שם, סעי' ל"ו).

טוב סחרה מכל תורה

אחד מגדולי הדור לפני כמאתיים שנה, היה רבי שלמה זלמן רבה של מיר. ספרו "שלחן שלמה" שימש בזמנו כעין קיצור שולחן ערוך, ואף ה"משנה ברורה" השתמש בו רבות, כמוזכר בהקדמתו, וכן לאורך הספר.

רבי שלמה זלמן חותם את הקדמתו לספרו, תוך ציון כי הוא בנו של "הרב ה"ה החסיד המפורסם מוה"ר יהודה לייב זלה"ה, הנקרא בפי כל ר' לייב מירקסי". על ר' לייב מירקס זה, מסופר המעשה הבא, מפי מקורות מהימנים.

העגלון קיבל תשלום כפול. בעשירית מן התשלום העודף הוא שכר שוליה שיחזיק את המושכות בעת שהוא מתנמנם על מקומו, וידרבן את הסוסים קדימה - לייפציגה.

כרסתנים רוזים, גבוהי קומה ושאינם כאלו, שהמכנה המשותף היחיד ביניהם היה פרנסה, או נסיון לפרנסה, ממסחר בבדים, שרועים היו על מושביהם, ראשיהם מתנוודים בקצב אחיד עם רעש פרסות הסוסים. עצים עבים חלפו ביעף, ירח מלא ליווה את העגלה מלא הדרד, והאיר את פני היושבים בעגלה, כאשר נבעתו מחמת גומה קטנה שהקפיצה את העגלה והחרידה את שנתם.

ר' לייב הרים את ספרו גבוה יותר. הוא ישב דחוק בין שני סוחרים, ככל הנראה עיפיים ביותר. זאת למד מן העובדה, שמפעם לפעם היה עליו להתאמץ בכל כוחותיו, כדי להסיט הצידה את משקלם, ממנו והלאה. הירח האיר יפה את האותיות השחורות, והוא שמח על ההזדמנות שנקרתה בפניו, ללמוד באישון ליל, ללא טרדות. כאן איש אינו דופק על הדלת ומבקש דבר מה. ילד אינו בוכה באמצע הלילה. שקט. לילה. יער. כרכרה. לימוד תורה רצוף בשקיקה.

לקראת בוקר עייף, והביט סביבו. הוא לא היה בטוח כי היה זה נכון מצד בני משפחתו לשלוח אותו אל היריד, אך משזה היה רצונם, לא מצא עילה להתנגד. בכיסיו שכנו אלפיים רובל, אותם הפקידו בני ביתו ברשותו באומרים: "אנחנו נישאר כאן להמשיך לטפל בעסק, ואתה תסע ליריד ותחזור עם סחורה לשנה הבאה".

בהגיעם ללייפציג, השתומם ר' לייב לשמע העובדה, כי היריד נמתח על פני חודש. "חודש ימים?", תהה בינו לבין עצמו, "בשביל חתיכת בד?!! חודש!! הרי בחודש, שהוא שלושים יום, שהוא ארבעה שבועות ועוד, שהוא עשרים ותשעה ימים ועשרים ותשעה לילות, שהוא... אפטר להספיק ללמוד את מסכת... ואת ה...".

חודש... גיחך ר' לייב בינו לבין עצמו, בשעה שעשה את דרכו אל בית המדרש. הוא נכנס פנימה, וחידך זרח על פניו למראה ארון הספרים העמוס, איי, איי, ר' לייב, עולם הבא בעולם הזה, תתחיל ללמוד, לפני שייגמר החודש. הוא כבר הכיר את עצמו, ומיד עשה לעצמו סימן לזכור בסוף החודש לרכוש בד עבור החנות.

נעמיתו של ר' לייב מילאו את חלל בית המדרש, הסתלסלו בינות הנברשות העתיקות, שבו כחד אל נפשו ויהי ר' לייב כנער צעיר. חודש ימים ללא טרדות, ללא כל הפסקות. תורה. תורה. תורה. בלילות היה חולף בליבו רטט זעיר של פחד, אולי ושמא יורידו משכרו בעולם הבא, על הנאתו המרובה בעולם הזה בלימוד התורה. אך הוא זכר היטב, כי אדרבה, זו היא מטרת היהודי בעולם, ללמוד תורה בהנאה צרופה. או אז, היה עולה על יצועו, ותערב עליו שנתו.

היתה זו שעת צהרים. ראשו של ר' לייב היה שעון על ידיו, אלו היו שעונות על ברכו וזו שעונת היתה על הספסל. סוגיה עמוקה. אחוז מחשבות פנה אל אדן חלון בית המדרש, לשאוף אויר צח. שרעפיו משתרגים גבוה מעל גבוה, ועיניו פקוחות אך אינן מבחינות. המולה רבתי התרחשה ביריד. אורזים. חולקים הביתה. היריד נגמר. קולו הגרניו העמוק של סבל גברתן, חדר לתוככי בית המדרש. "הביתה!".

ר' לייב נערך לפתע. חודש?! עבר חודש?!

בריות גורמים הוא העטה על גופו את מעילו העליון, ובעודו ממלמל בהשתאות "ימינו כצל עובר", אץ רץ אל מה שנותר מן היריד, כדי לתפוס משהוא.

דרכי היריד לא היו מלאות. פה ושם התרוצצו אנשים שהאיחור הפך להם לטבע, והוא ר' לייב מחפש בעיניים נואשות לקנות סחורה. הנה, בד אדום, נראה משובח, תוויתו העידה עליו, כי הוא משמש לסמיון דרגת עובדי בית המלוכה.

לבטח בד משובח הוא, שח' לייב בינו לבין עצמו, שלשל את אלפיים הרובל לכיסו של הסוחר ההמום, ולא ידע ר' לייב, בעודו מפקח על הסבלים שהעמיסו את גלילי הבד הענקיים, כי השימוש בבד זה הוא מועט ביותר, לסימון דרגות בלבד, ואף סוחריה הגדולים ביותר של ארצו, אינם צורכים בשנה כמות כה גדולה. שוב אפפוחו השקט, הלילה והיער בתוככי הכרכרה העושה את דרכה לביתו, ויישב ר' לייב שלו ושאנו, וישקוד על תורת ה'.

בני ביתו מצמצו בעיניהם למראה גלילי הבד האדום שנפרק בזריזות בפתח חנותם. הוא לא נבהל כלל כאשר שחו בפניו, כי אין כל שימוש בבד זה, ואם גם נינו ימשיכו במסחר בדים, אולי יזכו לראות את פיסת הבד האחרונה נמכרת.

הוא לא נבהל. עסקתי בתורה בהתמדה גדולה בימים אלו, ואין ספק שלא נפסיד דבר, אמר לבני ביתו.

כעבור חודש, שוטט בין סוחרים מיר נוכרי בעל שפם מטופח בשם רדזוויל, והציג עצמו כמנהל חצרו של הדוכס מנשוויז הסמוכה למיר. הדוכס החליט לפתע פתאום, כי עליו להפוך את היוצרות, סח לסוחרים ההמומים חלף תלבושתם הרגילה של משרתיו וסימני הדרגה האדומים, ילבשו הללו מהיום בגדים מבד אדום, מן הסוג ממנו היו תופרים עד כה את סימני הדרגה, וסימני הדרגה ייתפרו מבד פשוט...

רדזוויל פכר את ידיו בביאוש וסיפר, כי ניסה את מזלו בכל מקום, ודומה כי מזלו ביש. אין יריד כעת, ואין סוחר המחזיק ברשותו סחורה בכמות כה גדולה.

סוחר אחד, דווקא כן החזיק ברשותו כמות כה גדולה.

"אם חשבתם, כי ר' לייב הרוויח יען הדוכס השתגע", סיים מי שסיפר את הסיפור, "דעו לכם, כי הדוכס השתגע כדי שר' לייב ירוויח".

.....
המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בפורטל.
כתובת: ת.ד. 471 בני ברק פקס: 03-570-67-93
mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה העורך

לשונות התלמוד

הוי"ה - ביטוי למשא ומתן בגמרא. וכן "והוינו בה" - ועסקנו בעניין זה בסוגיה זו (כללי שמואל סי' קנ"ח).

על השימוש בביטוי זה כתבו ספרי הכללים, על פי דברי תוספות וריטין (ד/ב), כי פעמים הבא המושג משנה או ברייתא, אשר מפשטות לשונה אין קושי או פירא. אלא שהיה משא ומתן בבית המדרש בביאור משנה זו, ומתוך ההוי"ה - המשא ומתן, נתקבל ביאור אשר על פיו קשה על דברי האמורא (כללים הנוספים ליבין שמועה כלל תי"ז).

פנינים

למילה "היינו" שני פירושים שונים: א. קיצור של שתי המילים "האני" ו"ניהו" (בתרגום עברי: "זה" ו"הוא") = זהו. ב. קיצור של שתי המילים "היי" ו"ניהו" (בתרגום עברי: "אניזה" ו"הוא") = איזהו?

"היינו" לפי הפירוש הראשון הוא קביעה, כמו בביטויים "היינו דאמרי אינשי" [= זהו שאומרים אנשים]. "הא תו למה לי? היינו הך" [= זהו זה! שתי האמירות זהות!].

"היינו" לפי הפירוש השני הוא שאלה, כגון: "אמר ליה בר חי להלל: מאי דנתיב ושבתי וראיתם בין צדיק לרשע בין עבד אלקים לאשר לא עבדו (מלאכי ג/ח) - היינו צדיק היינו עובד אלהים, היינו רשע היינו אשר לא עבדו?" (חגיגה ט/ב), ופירושו רש"י כשאלה, ולא כקביעה: "היינו צדיק היינו עובד אלקים. מי הוא צדיק ומי הוא עובד אלקים? הלא אחד הוא?" ויש לעיין האם בסוגייתנו הפירוש הוא "איזהו?"

נידון הלכתי מעשי נוסף קיים לגבי טיטולים, טרם לבישתם.

כשם שיש מלאכת "תופר", כך יש מלאכת "קורע", שהיא היפוכה של מלאכת תופר - את מה שאסור לתפור, אסור לקרוע. משכך, לכאורה, כיצד מותר לפתוח את לשונית ההדבקה המודבקת אל מקומה? אכן, יש הנוהגים להסיר את המדבקה בערב שבת ממקומה ולהחזירה, וכך אין זה נחשב כהדבקה קבועה.

אולם, לדעת הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, אין חשש איסור בדבר, מפני שלשונית ההדבקה אינה מודבקת במקומה מפני שכך היא צורתה וזה הוא ייעודה, כי אם כדי לשמור על הדבק המשוח עליה, ובנוסף לכך, הפרדתה נעשית בקלות, ואין להגדירה כלל כ"מודבקת" אלא כ"מונחת".

[ראה ספר "אורחות שבת" שם סעי' ל"ה - ל"ו, ועיי"ש שבעת הסרתו מעל גבי התינוק יש להזהר שלא לקפלו ולהדביקו, מפני שהדבקה זו אינה מיועדת להסרה].

דף עד/ב ואין דרך טווי בכך

מדוע יריעות העיזים נטוו על גבי הבהמה

בגמרתנו אנו למדים, כי טוויית היריעות שנעשו בצמר העיזים התבצעה באופן נדיר ומיוחד במינו, הנשים טוו את הצמר על גבי העיזים, טרם נגזז מגופן.

מה היתה מטרת טוויית צמר העיזים על גבם דווקא?

צמר משובח: הספורנו (שמות לה/כ) כותב, כי הצמר מאבד מזהירו בעת גזיזתו. לפיכך, טווהו בעודו גמיש ורך, כך ניתן היה לטוותו בעדינות שאין ניתן להשיג לאחר גזיזתו. הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל ("תפארת יהונתן" שם) כותב תירוץ מבריק.

הצמר המחובר אינו מקבל טומאה: כל הנשים התאוה להשתתף במלאכת המשכן. מאחר שחלקן היו טמאות, מטבע העולם, לו היו גוזזים את הצמר, היתה נמנעת מהן הזכות להשתתף במלאכת המשכן. לפיכך, טוו את הצמר טרם גזיזתו, שהרי בעל חיים וכל המחובר אליו אינו מקבל טומאה. [בעל ה"משך חכמה", שם, אף מדייק זאת מלשון הפסוק: בעוד בטוויית התכלת נאמר "וכל אשה... בידיה טווי", הרי שבטוויית העיזים נאמר "וכל הנשים", כולן טווי].

גמרתנו מביאה ידיעה זו, שהנשים טוו את צמר העיזים טרם גזיזתו, כשאלה להלכה שנאמרה בהלכות שבת, שהטווה צמר בעודו על בעל החיים, אינו עובר על מלאכת "טווה", אחת מל"ט מלאכות האסורות בשבת, מפני שאין כן דרך הטווייה. לאחר שנוכחנו כי במשכן נהגו כן, שואלת הגמרא, הלמאי אדם זה אינו עובר על איסור, הרי המלאכות שנעשו בעת הקמת המשכן, הן הן המלאכות האסורות בעשייה בשבת.

הגמרא מתרצת "חכמה יתירה שאני". כלומר, חכמת הטווייה של הנשים הן היתה מופלגת ביותר, אך בן אנוש מן השורה, אינו טווה כן, ולפיכך, טווייה על גבי בעל חיים נחשבת טווייה שלא כדרך (ראה רש"י ד"ה "חכמה יתירה").

חכמה ותבונה בַּהֶמָּה: בקובץ הפרדס (שנה י"ח חוברת י' סי' נ"ח) כותב הגאון ר' שמואל אהרן פרדס זצ"ל הסבר מחודש לגמרתנו, על פי דברי המדרש (שמות רבה פרק מ"ח ג') הדורש את הפסוק "חכמה ותבונה בַּהֶמָּה - בַּהֶמָּה כתיב, שניתנה חכמה באדם ובבהמה". כלומר, בדרך כלל, אין אפשרות לטוות על גבי בהמה, מפני שהיא מתנועעת, ומלאכת הטווייה העדינה, אינה סובלת נענועים אלו. ברם, בעת בניית המשכן, ניתנה חכמה מיוחדת ל... עיזים, אשר צייתו, לא נעו ולא זעו כדי לסייע במלאכת עשיית המשכן.

דף עה/א כל הידוע לחשב בתקופות ומזלות ואינו חושב

חכמת התקופות והמזלות

המתעניינים בחכמת האסטרונומיה, רוויים נחת בעת שהם לומדים את הנאמר בגמרא: "כל הידוע לחשב בתקופות ומזלות ואינו חושב - עליו הכתוב אומר ואת פעל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן, מנין שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות שנאמר ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים, הוי אומר זה חישוב תקופות ומזלות".

מתוך עיון בספרי המפרשים עולה, כי חכמת התקופות והמזלות נחלקת לשלשה חלקים. האסטרונומיה בכללותה. האסטרונומיה והלכות קידוש החודש.

פרשנים רבים מסכימים, כי כוונת גמרתנו לעיסוק בבירור טבע הילוכם של גרמי השמים, אסטרונומיה. הרד"ק (נשיהו מ/כ) מפרש את הנחיצות לעיסוק בחכמה זו, מפאת האפשרות להגיע באמצעותה לידיעת ה' על ידי התבוננות בגרמי השמים. כך גם כותבים רבינו בחיי ב"חובות הלבבות" (בהקדמה ובשעה החמישי) והרמב"ם (שו"ת "פאר הדור" סי' נ"ג) בביאור גמרתנו, שההתבוננות בהם מביאה לידי אהבת ה' ולידי התבוננות האדם מול כל אלה.

אולם, רש"י, הרמב"ן (בשו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סי' רפ"ג, ותשובה זו היא לרמב"ן כמצויין בתחילתה ובסופה, וכן כתב גם בחשונות הרמב"ן לספר המצוות שורש א ד"ה והתשובה הרביעית), הר"י אבן שויעב (דרשות ר"י אבן שויעב פרשת אלה דברים ד"ה ובאות הדעת) והתשב"ץ (שו"ת ח"א סי' ק"ו) מפרשים, כי כוונת

גמרתנו לחישוב על פי חכמת האסטרולוגיה, הבנויה גם על חוכמת האסטרונומיה. חוכמת האסטרולוגיה עוסקת בידיעת העתיד על פי גרמי השמים, ובעבר כבר התייחסנו למחלוקת הראשונים על אודותיה ב"מאורות הדף היומי" סנהדרין סה"ב. כדוגמה לחכמה זו, נציין את דברי שמואל (עירובין נ"א): "אין לך תקופת ניסן שנופלת בצדק שאינה משברת את האילנות, ואין לך תקופת טבת שנופלת בצדק שאינה מייבשת את הזרעים..."

שומה עלינו לברר, את החשיבות שיש לייחס לעיסוק בחכמות אלו, ביחס לחובת העיסוק בלימוד התורה הקדושה, עליה נצטוונו "והגית בו יומם ולילה". הכל מסכימים, כי לימוד מהלכי השמש והירח הוא לימוד תורה, שהרי רק כך ניתן לדעת אימתי ייראה הירח החדש וניתן לקדש את החודש ("תוספות יום טוב" אבות פ"ג). לא זו בלבד, אלא גם כל הנוגע לקידוש החודש על פי הראיה; דרכי החישוב מתי יראה באמת הירח החדש, המפורטים על ידי הרמב"ם בארוכה בהלכות קידוש החודש, מצוות תלמוד תורה יש בהם (ראה שו"ת הרד"ק סי' י"ג ושו"ת "חתם סופר" קובץ תשובות סי' כ"ו). אנו דנים, איפוא, על לימוד חלקי חכמת האסטרונומיה שאינם נוגעים לקידוש החודש ולעיבור השנה, ועל לימוד אסטרולוגיה.

על מדוכה זו ישב האדמו"ר מגור זצ"ל בעל ה"שפת אמת" בסוגייתנו, אשר כתב בתחילה, כי סוגייתנו אינה עוסקת אלא בזמנים בהם אין אפשרות ללמוד, או אז יש לעסוק בעניינים אלו. סמך לדבריו הביא חתנו הגר"מ בידרמן זצ"ל מן המדרש, (דברים רבה פרשה ח' פסקא ו'), בו נאמר: "אין התורה מצויה באיסטרולוגין שאומנותן בשמים. אמרו לשמואל הרי אתה איסטרולוגין וגדול בתורה, אמר להן לא הייתי מבטי באיסטרולוגים אלא בשעה שהייתי פנוי מן התורה, אימתי כשהייתי נכנס לבית המים". לבסוף כותב ה"שפת אמת", "אולי יש לומר", כי מאחר שמצווה היא, יש לעסוק בה כפי שיש לעסוק במצוות נוספות, כדרך שעל אדם לקיים את "והגית בו יומם ולילה" תוך כדי קיום יתר המצוות.

על הסתירה העולה לכאורה, בין דברי המדרש לבין סוגייתנו, כבר עומד המהר"ל מפראג זצ"ל ("נתיבות עולם" נתיב התורה פרק י"ד), המבאר כי יש להבדיל בין חכמת "חוזה בכוכבים", אסטרולוגיה, לבין חכמת מהלך הכוכבים והמזלות, אסטרונומיה, אשר ממנה עומדים על גדלות הבורא. הוא מסיים את דבריו, כי "כל דבר שהוא לעמוד על מהות העולם, חייב אדם ללמוד... ולהכיר על ידי זה את בוראו, אלא שאין ללמוד גם דבר זה מרב שאינו הגון" [עיי"ש עוד בדבריו].

ביחס לדעת הראשונים, בראשם רש"י, המבארים כי דברי גמרתנו נסובים על אודות חכמת האסטרולוגיה, שהיא חכמת העתיד, יש להביא את שכתב הרמב"ן (ספר המצוות שם) שאין כאן מצווה, "אלא ליודעים בה הוא מצוה על דרך הזירוה שישתכלו בה ויודיעו העתידות לשאר האומות". נמצא, שאין כל סתירה בין דברי המדרש לדברי גמרתנו, שכן, כוונת הגמרא לזרז את היודעים חכמה זו, כדי שירבה כבוד שמים על ידם. אכן, כבר העירו רבים וטובים, ש"מצווה" זו לא הוזכרה ברמב"ם וב"שולחן ערוך".

סוף דבר נציין את דברי בעל ה"שבות יעקב" (שו"ת ח"ג סי' כ') המתנגד ללימוד חכמות אלו בימינו, מפני שאינם מיוסדים על פי המסורת, אלא מחכמי אומות העולם ואין לעסוק בהם אלא בכל הנוגע לחישוב הלוח בלבד.

או "זהו!".
רש"י כאן מפרש ש"היינו" כאן הוא כפירוש השני - שאלה: "היינו" - כמו הי ניהו, כלומר דמפליג להו תנא דמתניתין לתלת, והלא כולן מלאכה אחת הן! דמפרש אוכל מן הפסולת".
נראה שכן יש לפרש גם להלן עה"ב: "והמולח והמעבד" - "היינו מולח; והיינו מעבד" - כשאלה: "איזהו מולח? ואיזהו מעבד?" כלומר, מה מייחד כל אחת ממלאכות אלו?
הערת, הארות ורעיונות נוספים לפניה הלשונית, נא להפנות לתד. 152 מצפה ירחו, דוא"ל: frank@geronimedia.net

מאורות הדף היומי

בית מדרש למגיד

שיעור דף היומי סוכטשוב

בשורה טובה לתושבי בארות יצחק

הגנו שמחים להודיע כי זכינו ב"ה

לייסד שיעור חדש בדף היומי

בביהכ"נ "המרכזי"

בין השעות 21:00 – 20:15 בערב

ע"י מגיד שיעור

הרב שמואל ישראלי שליט"א

הציבור מוזמן

לעילוי נשמת

מרת ציפורה פייגה רפאלי ז"ל

ב"ר סיני ז"ל נלב"ע ו' תמוז תש"ן

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר שבת מייבסקי ז"ל

ב"ר משה ז"ל נלב"ע ד' תמוז תשנ"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

הופיע!

מסכת שבת חלק ג'

מהדורת "תלמודו בידו"

מדף ס"ז - צ"ו

הצטרף עכשיו כמוי קבוע

1700-500-151

הופיע!

תקליטור מאורות הש"ס

על מסכת שבת דף סח-צה'

לצפייה במחשב + MP3

עברית אידיש Français English

בישראל: 1-700-500-151

+972-3-6182313

In U.S.A.: 1888 5MEOROT

(1888 563 6768)

In France:

01.42.41.14.01

חדש!